

Į Sąjungai susirūpinimą keliančių
invazinių svetimų rūšių sąrašą įrašytų
augalų rūšių patekimo kelių ir plitimo
valdymo veiksmų plano
1 priedas

Į SĄJUNGAI SUSIRŪPINIMĄ KELIANČIŲ INVAZINIŲ SVETIMŲ RŪŠIŲ SĄRAŠĄ ĮRAŠYTŲ AUGALŲ RŪŠIŲ PATEKIMO KELIŲ IR PLITIMO VALDymo VEIKSMŲ PLANO PRIEMONIŲ APRAŠAI

Į Sąjungai susirūpinimą keliančių invazinių svetimų rūšių sąrašą įrašytų augalų rūšių patekimo kelių ir plitimo valdymo veiksmų plano priemonių aprašai:

1. Lietuvoje natūralizavusių į Sąjungos sąrašą įrašytų augalų rūšių prevencinės, kontrolės ir naikinimo priemonės yra šios:

1.1. priemonė Nr. 1. Natūralizavusių invazinių rūšių naikinimas mechaninėmis ir cheminėmis priemonėmis. Natūralizavusių invazinių augalų populiacijų kontrolė ir naikinimas šalyje turi būti organizuojamas sistemingai ir nuosekliai, atsižvelgus į naikinimo prioritetus ir taikant veiksmingiausias, aplinkai mažiausiai žalos darančias priemones. Kadangi invazinių augalų populiacijų kontrolės ir naikinimo būdai labai priklauso nuo konkrečių vietos, kurioje populiacijos įsikūrusios, sąlygų, parenkant naikinimo metodus ir priemones būtina jas išsamiai įvertinti ir parinkti tinkamiausią metodą. Į invazinių rūšių naikinimą turi būti įtraukti visi žemės savininkai, nuomotojai ir naudotojai. Kadangi kai kurios invazinės rūšys Lietuvoje plačiai paplitusios ir užima didelius plotus, jų naikinimas negali būti baigtinis per Veiksmų plano veikimo laikotarpį. Dėl to labai svarbu vykdant naikinimą tuo pačiu metu taikyti ir plitimo prevencijos bei kontrolės priemones, siekiant užkirsti kelią tų augalų plitimui į naujas teritorijas arba pakartotiniam patekimui į plotus, kuriuose jie jau buvo išnaikinti. Naikinimas turi būti vykdomas taikant mechanines ir (ar) chemines naikinimo priemones, kur įmanoma – integruotas mechanines ir chemines priemones. Pradėjus taikyti kontrolės ir naikinimo priemones, turi būti užtikrinamas jų taikymo tęstinumas tol, kol populiacija bus visiškai sunaikinta, o vėliau teritorija turi būti periodiškai stebima ir tikrinama siekiant įsitikinti, kad augalai neatsikūrė iš dirvožemio sėklų banke buvusių sėklų, kitų požeminių dalių ir ar neprasidėjo pakartotinė invazija dėl to, kad sėklų arba kitų gyvybingų augalų dalių pateko iš kitų vietovių. Kontrolės ir naikinimo priemonės turi būti taikomos sistemiskai ir apimti tam tikroje vietovėje visų rūšių žemės naudmenose esančias populiacijas, nepriklausomai nuo jų nuosavybės ar naudojimo pobūdžio. Taip galima užkirsti kelią greitam populiacijų atsikūrimui iš plotų, kuriuose augalai nenaikinami. Tuo tikslu būtina sukurti veiksmų koordinavimo sistemą, kuri turėtų veikti savivaldos ar kitu teritoriniu lygmeniu.

1.2. priemonė Nr. 2. Natūralizavusių invazinių rūšių biomasės nukenksminimo ir utilizavimo sistemos sukūrimas. Invazinių augalų biomasė, susidaranti jų kontrolės ir naikinimo metu, turi būti tinkamai nukenksminama ir utilizuojama, kad netaptų netyčinio tų rūšių platinimo vektoriumi. Kontrolės ir naikinimo metu susidariusioje augalų biomasėje gali būti sėklų ar kitų gyvybingų dalių, kurios patekusios į naują vietą gali sudaryti naują invazijos židinį. Dėl to būtina sukurti efektyviai veikiančią biomasės surinkimo, nukenksminimo ir utilizavimo sistemą, kuri ne tik užkirstų kelią tolesniam invazinių rūšių plitimui, bet ir būtų ekonomiškai pagrįsta. Sistema turi apimti ne tik Sąjungos susirūpinimą keliančių, bet ir nacionaliniu mastu invazinių rūšių augalų biomasės surinkimą, nukenksminimą ir utilizavimą. Sistema turėtų būti kuriama teritoriniu principu, siekiant sumažinti transportavimo išlaidas. Tinkamai nukenksmintą augalų biomasę galėtų būti panaudojama kompostui ir (ar) biokurui gaminti, tačiau būtina atlikti tyrimus, kuriais būtų nustatyta skirtingų rūšių augalų biomasės apdorojimo technologija, pagrįsta efektyviausiai gyvas augalų dalis (ypač sėklas) sunaikinančiomis priemonėmis ir metodais. Kuriant sistemą būtina atsižvelgti į skirtingų invazinių augalų biomasės savitumus (antžeminės dalys, požeminės dalys, žoliniai augalai, sumedėję augalai, sausumos augalai, vandens augalai ir pan.).

1.3. priemonė Nr. 3. Natūralizavusių invazinių rūšių diasporomis užteršto dirvožemio nukenksminimo ir utilizavimo sistemos sukūrimas. Invazinių rūšių augalų diasporomis (sėklomis, šaknimis, stiebagumbiais, šakniastiebiais ir jų dalimis) užterštas dirvožemis yra reikšmingas jų atsitiktinio platinimo į naujas teritorijas vektorius. Vykdamas statybos ir kitus žemės darbus, dirvožemio sluoksnis nuimamas ir vėliau panaudojamas tos pačios teritorijos rekultivavimui arba pervežamas į kitas vietas ir naudojamas dirvožemio sluoksniui atkurti. Kai invazinių augalų diasporomis užterštas dirvožemis naudojamas toje pačioje vietoje, platinimo tikimybė maža arba kyla pavojus tiems augalams išplisti tik aplink ankstesnę jų augimo vietą, tačiau pervežant dirvožemį į kitas teritorijas diasporos patenka į jas ir per trumpą laiką susidaro nauji invazinių rūšių židiniai. Dėl to būtina sukurti teisinę bazę, kuri aiškiai apibrėžtų pervežamo dirvožemio panaudojimo rekultivavimui sąlygas ir reglamentuotų invazinių augalų diasporomis užteršto dirvožemio nukenksminimo metodus, priemones ir sąlygas, nukenksminimo veiksmingumo kontrolės mechanizmus. Teisinis reguliavimas turėtų apimti ir nacionaliniu mastu invazinėmis laikomų augalų diasporomis užterštą dirvožemį. Būtina numatyti ir apibrėžti galimus lėšų, reikalingų dirvožemiui nukenksminti, šaltinius ir finansavimo sąlygas.

1.4. priemonė Nr. 4. Netyčinio natūralizavusių invazinių rūšių platinimo su rekultivavimui skirtu dirvožemiu rizikos vertinimas prieš kasybos darbų pradžią. Siekiant tinkamai įgyvendinti priemones, susijusias su natūralizavusių invazinių rūšių diasporomis užteršto dirvožemio nukenksminimo ir utilizavimo sistema, būtina teisiškai sureguliuoti ir sistemingai įgyvendinti teritorijų, kuriose bus vykdomi žemės kasybos darbai ir nukastas dirvožemis naudojamas rekultivavimui, užkrėtimo invazinių augalų diasporomis rizikos vertinimą. Rizikos vertinimą turi vykdyti specialistai, galintys nustatyti, ar teritorijoje yra invazinių augalų rūšių, įvertinti, kokių pavojų invazinėms rūšims išplisti kelia dirvožemio panaudojimas kitų teritorijų rekultivavimui. Vertinimo metu taip pat turi būti numatomos dirvožemio nukenksminimo priemonės, metodai ir būdai. Vertinimui vykdyti turi būti numatomas pakankamai ilgas laiko tarpas šiltuoju metų laiku, kai vyksta invazinių augalų vegetacija. Vertinti būtina visas teritorijas, kuriose nukastas dirvožemis ir (ar) gruntas pagal projektinius darbus bus išvežamas į kitas teritorijas. Vertinimą reglamentuojančiuose teisės aktuose turi būti numatyti kvalifikaciniai reikalavimai vertintojams, apibrėžti galimi lėšų, reikalingų vertinimui vykdyti, šaltiniai ir finansavimo sąlygos.

1.5. priemonė Nr. 5. Invazinių augalų plitimo monitoringas. Invazinių rūšių plitimas turi būti nuolat vertinamas ir stebimas specialistų, kad, esant poreikiui, būtų galima keisti priemonių taikymo intensyvumą, periodiškumą ar kitus būtinus veiksmus. Monitoringo tikslas – pagal moksliniais metodais pagrįstą metodiką stebėti rūšių plitimą nacionaliniu lygmeniu. Programos vykdymo metu sukaupti duomenys turėtų būti nuolat analizuojami ir vertinami, kad jų pagrindu būtų galima priimti reikalingus sprendimus dėl invazinių rūšių valdymo ir kontrolės.

1.6. priemonė Nr. 6. Atlikti kiekvienos natūralizavusios invazinės rūšies naikinimo būdų ir metodų tyrimus ir parengti rekomendacijas apie aplinkai mažiausiai kenkiančių kontrolės ir naikinimo priemonių taikymą. Sosnovskio barščių naikinimo metodai ir priemonės pakankamai gerai ištirti ir yra sukurta patenkinamų jų naikinimo metodų, tačiau bitinių sprigių ir sirinių klemalių naikinimo metodai ir priemonės Lietuvoje netirtos, labai mažai patirties ir kitose šalyse arba esamos metodikos netinka Lietuvos sąlygoms. Dėl to būtina inicijuoti bitinių sprigių ir sirinių klemalių naikinimo metodų ir priemonių mokslinius tyrimus. Tikslinių projektų trukmė turėtų būti ne trumpesnė kaip 3 metai (eksperimentiniai tyrimai gamtoje galėtų būti atliekami ne mažiau kaip tris augalų vegetacijos sezonus).

1.7. priemonė Nr. 7. Informacijos apie invazinių rūšių poveikį aplinkai, ekonomikai ir žmonių sveikatai, plitimo prevencijos priemonės, naikinimo metodus, biomasės perdirbimą, užteršto dirvožemio nukenksminimą sklaida:

1.7.1. nuolatinis asmenų švietimas apie invazinių rūšių poveikį aplinkai ir žmonių sveikatai, invazinių augalų rūšių plitimo kelius, plitimo ir atsitiktinio platinimo prevenciją, naikinimo metodus, biomasės panaudojimą ir perdirbimą, užteršto dirvožemio nukenksminimą naudojant visas informavimo priemones, įskaitant televiziją, radiją, spaudą, socialinius tinklus, turi būti vykdomas nuolat. Svarbiausias priemonės tikslas – formuoti ekologinį ir žiniomis pagrįstą visuomenės požiūrį

į invazinius augalus ir jų daromą žalą. Svarbu užtikrinti, kad visuomenei būtų pateikiama visapusiška, teisinga, profesionaliai parengta informacija. Tuo tikslu būtina rengti seminarus, paskaitas žiniasklaidos priemonių darbuotojams, kad pateikiama informacija apie invazinius augalus netaptų jų reklama. Būtina parengti ilgalaikę gyventojų švietimo programą ir jos finansavimo šaltinius. Pateikiama informacija turėtų būti pritaikyta įvairioms gyventojų amžiaus ir interesų grupėms. Specializuota ir išsami informacija apie prevencijos priemones, naikinimo metodus ir kitus su invazinėmis rūšimis bei jų prevencija susijusius aspektus turėtų būti platinama žemės savininkams, nuomotojams ir naudotojams, įvairių su žemės ūkiu, miškininkyste, mėgėjiška sodininkyste ir kitomis gretimomis sritimis susijusiems specialistams. Be informacijos apie invazinius augalus, nuolat turėtų būti skleidžiamos žinios apie atsakomybę už invazinių rūšių augalų auginimą savo valdose ir ypač už jų sąmoningą ar atsitiktinį perkėlimą į gamtą. Gyventojų švietimui invazinių rūšių klausimais turi būti pasitelkiami įvairių sričių specialistai, įskaitant ir komunikacijos specialistus. Pagrindinis dėmesys turi būti skiriamas tiesioginiam žinių perdavimui gyventojams, nes lankstinukų ir skrajučių teikiama nauda yra ribota. Spausdintinė medžiaga (lankstinukai ir (ar) skrajutės) turėtų būti derinama prie atskirų tikslinių gyventojų grupių. Turėtų būti sukurta interneto svetainė, kurioje būtų lengvai pasiekiami aiškiai susisteminti ir išsami informacija apie invazinių rūšių plitimo kelius, naikinimo metodus, biomasės panaudojimą, jos perdirbimą, dirvožemio nukenksminimą ir kitus su invazinių rūšių naikinimu bei kontrole susijusius veiksmus;

1.7.2. tikslinių grupių (bitininkų, gėlininkų) informavimas apie sirinio klemalio (*Asclepias syriaca*) keliamą pavojų ir naikinimo būdus. Parengti tikslinėms grupėms pritaikytą informaciją apie invazinius augalus ir ją viešinti per žiniasklaidos priemones (spaudą, televiziją, socialinius tinklus), akcentuojant invazinių rūšių keliamą pavojų aplinkai, plitimo galimybes. Būtina parengti alternatyvių invazinių savybių neturinčių augalų sąrašus, kuriais galima būtų pakeisti auginti draudžiamus ir naikinamus dekoratyvinius ar medinguosius augalus. Bitininkams informacija turėtų būti skleidžiama ir per bitininkų draugijas. Informacija turėtų būti periodiškai viešinama ir nuolat atnaujinama. Alternatyvių auginti siūlomų augalų sąrašą turėtų parengti specialistai, įvertinę augalų biologines ir ekologines savybes.

2. Savaime galinčioms paplisti į Sąjungos sąrašą įrašytoms rūšims taikomos prevencinės, kontrolės ir naikinimo priemonės:

2.1. priemonė Nr. 1. Savaime galinčių paplisti invazinių rūšių augalų populiacijų paieška ir ankstyvasis perspėjimas. Lietuvoje gamtos sąlygomis galinčių savaime plisti, bet dar neužregistruotų invazinių rūšių paieška jų potencialiose buveinėse, pirmiausia aplink miestus ir gyvenvietes, sodus, želdynus, yra vienas iš svarbiausių uždavinių, siekiant laiku pastebėti potencialiai pavojingas rūšis ir laiku imtis kontrolės bei naikinimo priemonių, kol rūšis dar neišplitusi ir naikinimo išlaidos gali būti mažiausios, o rezultatai geriausi. Nuolatinių tyrimų duomenys svarbūs ne tik šalies, bet ir regiono mastu. Apie pastebėtus plintančius susirūpinimą keliančius invazinius augalus būtina pranešti kaimyninių šalių institucijoms, kad būtų atkreiptas dėmesys į padidėjusią išplitimo grėsmę. Galinčių plisti invazinių augalų paiešką nuolat turi vykdyti ekspertai, periodiškai tiriantys potencialias buveines;

2.2. priemonė Nr. 2. Savaime galinčių paplisti invazinių rūšių augalų populiacijų skubus naikinimas. Savaime galinčių aptiktų invazinių rūšių populiacijos turi būti kontroliuojamos ir naikinamos nedelsiant, vos jos aptinkamos. Dėl to būtina sukurti veiksmingą sistemą, kad naujų aptiktų invazinių rūšių naikinimo būtų galima imtis ir būtinas priemones įgyvendinti nedelsiant. Invazinių rūšių paieška ir naikinimas turi būti glaudžiai susiję veiksmų;

2.3. priemonė Nr. 3. Savaime galinčių paplisti invazinių rūšių augalų auginimo želdynuose ir uždaroje patalpose prevencija ir kontrolė. Viešuose ir privačiuose želdynuose, daigynuose, medelynuose, gėlynuose bei uždaroje auginimo ir dauginimo patalpose gali būti auginami savaime Lietuvoje plisti galintys susirūpinimą keliantys invaziniai augalai. Dėl to būtina nuolatinė įvairios paskirties auginimo vietų kontrolė;

2.4. priemonė Nr. 4. Savaime galinčių paplisti invazinių rūšių augalų neteisėtos prekybos prevencija ir kontrolė. Būtina nuolat kontroliuoti prekybą gyvais augalais ar jų sėklomis fizinėse prekybos vietose ir internetu. Fizinėse prekybos vietose turi būti vykdomi periodiniai patikrinimai,

kurių metu būtų vertinami parduodami augalai ne tik vadovaujantis etiketėse nurodyta informacija, bet ir pasitelkiant ekspertus, o prireikus – atlikti išsamius tyrimus, kad būtų tiksliai identifiukuoti augalai, ypač tikslingai klaidinančios informacijos nurodymo atvejais. Siuntos, kuriose siunčiami gyvi augalai ar sėklos, turi būti išsamiai tikrinamos, o kilus abejonų dėl nurodytos augalų tapatybės – vykdomos ekspertizės. Būtina kontroliuoti prekybą ir augalų mainus, vykstančius per socialinius tinklus ir pardavimų skelbimus;

2.5. priemonė Nr. 5. Informacijos apie savaime galinčių paplisti invazinių rūšių augalų poveikį aplinkai, ekonomikai, prevencijos priemonės ir naikinimo metodus sklaida. Specializuotos ir tikslios informacijos apie invazinių augalų rūšių plitimo kelius, plitimo ir atsitiktinio platinimo prevenciją, naikinimo metodus sklaida turėtų būti organizuojama nuolat ir pasitelkiant įvairias žiniasklaidos priemones (televiziją, radiją spaudą, socialinius tinklus ir kt.). Pateikiama informacija turi būti parengta profesionaliai, būti tiksli ir aiškiai suprantama, pritaikyta įvairioms gyventojų amžiaus ir interesų grupėms. Specializuota ir išsami informacija apie prevencijos priemones, naikinimo metodus ir kitus su invazinėmis rūšimis bei jų prevencija susijusius aspektus turėtų būti platinama žemės savininkams, nuomotojams ir naudotojams, įvairių su žemės ūkiu, miškininkyste, mėgėjiška sodininkyste ir kitomis gretimomis sritimis susijusiems specialistams. Informacijos sklaidos programoje turi būti numatyti ilgalaikiai finansavimo šaltiniai. Ypatingą dėmesį būtina skirti informacijai želdinimo, aplinkos tvarkymo srityje dirbantiems specialistams. Informacijai rengti turi būti pasitelkiami ne tik invazinių rūšių prevenciją ir naikinimą išmanantys specialistai, bet ir komunikacijos žinovai. Turėtų būti sukurta interneto svetainė, kurioje būtų lengvai pasiekiami aiškiai susisteminti ir išsami informacija apie invazinių rūšių plitimo būdus, naikinimo metodus ir kitus su invazinių rūšių naikinimu bei kontrole susijusius veiksmus.

3. Lietuvoje neaptiktoms, bet uždaroje patalpose auginamoms ir mažą tikimybę plisti gamtoje turinčioms į Sąjungos sąrašą įrašytoms rūšims taikomos prevencinės, kontrolės ir naikinimo priemonės:

3.1. priemonė Nr. 1. Rinkti informaciją apie kaimyninėse Sąjungos šalyse, kaimyninėse trečiojoje šalyse galimą rūšių plitimą ir naudojimą (mokslo leidiniai, duomenų bazės ir kt.). Siekiant numatyti galimą savaiminį susirūpinimą keliančių svetimžemių augalų rūšių paplitimą iš gretimų Sąjungos ir trečiųjų šalių teritorijų, būtina nuolat vykdyti informacijos analizę. Žinant paplitimą gretimuose kraštuose ir tikėtinus savaiminio plitimo kelius, galima imtis paplitimo rizikos prevencijos priemonių. Periodiškai, ne rečiau kaip kartą per 5 metus, turi būti parengiama savaiminio svetimų rūšių paplitimo iš gretimų šalių rizikos analizė, kurios pagrindu turi būti numatomi tolesni veiksmai;

3.2. priemonė Nr. 2. Mažą tikimybę plisti ir natūralizuotis turinčių invazinių augalų paieška ir ankstyvasis perspėjimas. Lietuvoje gamtos sąlygomis mažą tikimybę savaime plisti turinčių ir dar neužregistruotų rūšių paieška jų potencialiose buveinėse, pirmiausia aplink miestus ir gyvenvietes, sodus, želdynus yra vienas iš svarbiausių uždavinių, siekiant laiku pastebėti tokias rūšis ir laiku imtis kontrolės bei naikinimo priemonių, kol rūšis dar neišplitusi ir naikinimo išlaidos gali būti mažiausios, o rezultatai geriausi. Nuolatinių tyrimų duomenys svarbūs ne tik šalies, bet ir regiono mastu. Kadangi šios grupės plitimo galimybės Lietuvoje vertintos remiantis tik teorinėmis prielaidomis, atsižvelgus į jų kilmės regionus ir žinomą prisitaikymą prie aplinkos sąlygų, jų plitimas ir natūralizacija negali būti visiškai atmesti. Apie pastebėtus susirūpinimą keliančius invazinius augalus būtina pranešti kaimyninių šalių institucijoms, kad jos atkreiptų dėmesį į padidėjusią išplitimo grėsmę. Mažą tikimybę plisti ir natūralizuotis turinčių invazinių augalų paiešką nuolat turi vykdyti ekspertai, periodiškai tiriantys potencialias buveines, pirmiausia miestų ir gyvenviečių aplinkoje;

3.3. priemonė Nr. 3. Mažą tikimybę plisti ir natūralizuotis turinčių invazinių rūšių augalų skubus naikinimas. Susirūpinimą keliančių, nors ir pagal preliminarų vertinimą mažą tikimybę savaime plisti turinčių rūšių populiacijos turi būti kontroliuojamos ir naikintos nedelsiant, vos jos aptinkamos. Dėl to būtina sukurti veiksmingą sistemą, kad naujų rūšių naikinimo būtų galima imtis ir būtinas priemonės įgyvendinti nedelsiant. Invazinių rūšių paieška ir naikinimas turi būti glaudžiai susiję veiksmai. Dėl to specialistai, aptikę invazinių rūšių populiacijų ir įsitikinę augalų tapatumu,

turėtų nedelsdami parinkti geriausius naikinimo būdus ir priemones, kurių įgyvendinimas turėtų būti pradėtas artimiausiu laiku;

3.4. priemonė Nr. 4. Mažą tikimybę plisti ir natūralizuotis turinčių invazinių rūšių naudojimo (prekybos, auginimo) kontrolė. Viešuose ir privačiuose gėlynuose bei uždaroje patalpose gali būti auginami savaime Lietuvoje plisti galintys susirūpinimą keliantys invaziniai augalai, vykdoma prekyba jais, privatūs asmenys gali jais keistis. Dėl to būtina nuolatinė kontrolė, įskaitant gyvų augalų ar jų sėklų įsigijimą ir įvežimą į Lietuvą iš trečiųjų šalių;

3.5. priemonė Nr. 5. Informacijos apie mažą tikimybę plisti ir natūralizuotis turinčių invazinių augalų rūšių poveikį aplinkai, ekonomikai, prevencijos priemonės ir naikinimo metodus sklaida. Būtina parengti bendrą plačiai visuomenei skirtą informaciją apie pavojingas rūšis ir jų plitimo prevenciją bei galiojančius ribojimus dėl jų auginimo bei platinimo. Taip pat labai svarbu parengti ir nuolat per visas žiniasklaidos priemones skleisti informaciją, pritaikytą įvairioms tikslinėms grupėms (želdintojams, aplinkos tvarkymo specialistams, sodininkams, gėlininkams, akvariumų mėgėjams), kurioje būtų pateikiamos ne tik bendros žinios, bet ir specializuota informacija, kaip atpažinti susirūpinimą keliančias rūšis, kokių priemonių imtis, jeigu tokių augalų įsigyta, kokiais būdais ir priemonėmis jie turėtų būti nukenksminti. Turėtų būti sukurta interneto svetainė, kurioje būtų lengvai pasiekiamai aiškiai susisteminta ir išsami informacija apie svetimų rūšių identifikavimą, prevencijos, kontrolės ir naikinimo metodus.
